

Tanja  
Trška

## Mali među velikima - primjer povijesti umjetnosti u praksi

Italija je još i prije vremena *grand tour* bila meta i nepresušni izvor interesa za kulturne spomenike, nudeći izniman korpus umjetničkih djela kao polazište za brojna povijesnoumjetnička istraživanja. Materijal koji ona i danas nudi inspiracija je za mnoge povjesničare umjetnosti, koji u Italiji nalaze ne samo plodno tlo za proučavanje originalnih djela vrhunske umjetničke produkcije, već i mrežu instituta i istraživačkih centara koji daju potrebnu infrastrukturu za razne oblike istraživanja. Cilj i namjena brojnih instituta i centara za povijest umjetnosti u Italiji u prvom je redu primarna istraživačka djelatnost u okviru samih institucija te potpora talijanskim i inozemnim istraživačima u obliku stipendija i istraživačkih programa, kao i organizacija stručnih skupova i izdavanje specijaliziranih časopisa i monografskih izdanja. Jedan od oblika djelatnosti tih povijesnoumjetničkih institucija nerijetko je i edukacija svih generacija povjesničara umjetnosti, koje stipendiraju u okviru specijaliziranih programa i radionica.

Najveći i vjerojatno najcjenjeniji centri za povijest umjetnosti u Italiji zapravo su "došljaci" na Apeninskom poluotoku: *Kunsthistorisches Institut* u Firenci i *Biblioteca Hertziana* u Rimu, obje dio njemačke istraživačke organizacije *Max Planck Gesellschaft*. Cijenjene prvenstveno zbog svojih ogromnih biblioteka i fototeka, u kojima se zahvaljujući suradnji s domaćim institucijama mogu pronaći i brojni hrvatski naslovi te slikovni materijal vezan za hrvatsku umjetničku baštinu, ta su dva centra doista "alfa i omega" svim talijan-

skim, ali i inozemnim povjesničarima umjetnosti. Strani instituti u Italiji nisu rijetka pojava: u Firenci djeluje i *Nederlands Inter-universitair Kunsthistorisch Instituut* (Nizozemski sveučilišni institut za povijest umjetnosti), koji je dio utrechtskog sveučilišta i usmjeren je prvenstveno na istraživanja umjetničkih veza između Italije i zemalja sjeverne Europe; zatim *Harvard University Center for Italian Renaissance Studies* smješten u vili *I Tatti* u okolici Firence, nekada u vlasništvu američkog povjesničara umjetnosti Bernarda Berensona koji ju je nakon smrti oporučno ostavio Sveučilištu Harvard. Često nazivan samo "I Tatti", ovaj je istraživački centar poznat i po Berensonovoj zbirci renesansnog slikarstva te dobro opremljenoj knjižnici i izvanredno organiziranoj fototeci, gdje se na poleđinama fotografija još uvijek nalaze bilješke američkog *conossiera*.

Uz ove nezamjenjive strane institucije u Italiji, ni njihovi domaćini ne zaostaju u istraživačkim aktivnostima i centrima povijesnoumjetničke djelatnosti. Poput spomenute renesansne vile Bernarda Berensona, u Italiji djeluju razne zaklade talijanskih povjesničara umjetnosti, među kojima su možda najpoznatije *Fondazione di Studi di Storia dell'Arte Roberto Longhi* u Firenci i *Fondazione Federico Zeri* koja djeluje u sklopu bolonjskog sveučilišta. *Fondazione Longhi*, kao i Berensonova zaklada, djeluje u kući u kojoj je nekada živio Roberto Longhi i u kojoj se čuvaju, još uvijek prema nekadašnjem razmještaju vlasnika, njegova zbirka umjetnina, knjižnica i fototeka. Osim stručnih skupova, izložbi i izdavačke djelatnosti, Longhijeva se zaklada zauzima i za



Instituti  
i centri za  
povijest  
umjetnosti  
u Italiji

**Kunsthistorisches Institut, Firenca**

<http://www.khi.fi.it/>

**Biblioteca Hertziana, Rim**

<http://www.biblherz.it/>

**Nederlands Interuniversitair**

**Kunsthistorisch Instituut, Firenca**

<http://www.niki-florence.org/>

**Harvard University Center**

**for Italian Renaissance Studies**

<http://www.itatti.it/>

**Fondazione di Studi di Storia dell'Arte**

**Roberto Longhi, Firenca**

<http://www.fondazione-longhi.it/>

**Fondazione Federico Zeri, Bologna**

<http://www.fondazionezeri.unibo.it/>

**Fondazione Giorgio Cini, Venecija**

<http://www.cini.it/>

**Laboratorio di Arti Visive,**

**Scuola Normale Superiore, Pisa**

<http://www.artivisive.sns.it>

dotatno obrazovanje mladih povjesničara umjetnosti (onih koji još nisu stekli titulu doktora znanosti), pa tako svake godine prima određeni broj stipendista koji se tijekom boravka u Firenci usavršavaju prvenstveno u metodama atribucije, kojih je Roberto Longhi bio jedan od glavnih pobornika. Za razliku od vile "I Tatti" i *Fondazione Longhi*, koje imaju već dugogodišnju tradiciju i ugled ne samo u Italiji već i u cijelom svijetu, *Fondazione Zeri* u Bologni novijeg je vijeka: osnovana 1999. godine, nastala je također iz ostavštine talijanskog povjesničara umjetnosti Federica Zerija i danas je usmjerena prvenstveno na katalogizaciju i digitalizaciju Zerijeve fototeke, no unatrag nekoliko godina organizira i seminare, stručne skupove i specijalizirane radionice. Među brojnim institutima za povijest umjetnosti neizbježna je *Fondazione Giorgio Cini* sa sjedištem u Veneciji, koja osim drugih stručnih publikacija već godinama izdaje časopis *Arte Veneta*, specijaliziran za venecijansku umjetnost, te organizira brojne međunarodne stručne skupove i sponzorira restauratorske zahvate na području Venecije.

Uz spomenute centre i institute za povijest umjetnosti, čija se brojnost ne iscrpljuje navedenim primjerima, u Italiji su glavna središta povjesnoumjetničkog istraživanja upravo sveučilišta, koja financira u prvom redu talijanska inačica Ministarstva znanosti (*Ministero dell'Università e della Ricerca*). U sklopu brojnih sveučilišta djeluju istraživačke grupe i centri, instituti i "laboratoriji". Jedan je od takvih "laboratorija" i *Laboratorio di Arti Visive*, koji djeluje u sklopu *Scuole Norma-*

*le Superiori* u Pisi kao jedan od brojnih laboratorija - istraživačkih centara akademske klase humanističkih znanosti. Samostalno djeluje od 2003. godine pod vodstvom prof. Massima Ferrettija, redovnog profesora povijesti umjetnosti na *Scuola Normale Superiore*. Kao što je sama *Scuola Normale* "posebna" visokoškolska institucija - pruža dodatno obrazovanje bez ikakvih troškova zaista najboljim studentima, izabranima na temelju prijamnog ispita te organizira doktorski studij s punom stipendijom - tako je i *Laboratorio di Arti Visive* usmjeren na nekoliko specifičnih područja istraživanja, s naglaskom na sliku kao vizualni jezik i nositelj značenja.

Rad Laboratorija organiziran je u nekoliko istraživačkih programa, koji su svi vođeni idejom katalogizacije i očuvanja vizualne dokumentacije, odnosno stvaranjem različitih specijaliziranih digitalnih arhiva s ciljem očuvanja likovne baštine u njezinim najrazličitijim oblicima. Projekti su tako podijeljeni u sedam različitih istraživačkih programa, od kojih svaki obuhvaća po nekoliko projekata: arhiv neinvazivnih analiza umjetničkih djela, arhiv grafičkih listova nastalih prema umjetničkim djelima, arhiv i obrada ilustracija u talijanskim časopisima za povijest umjetnosti, povijesne fototeke i njihova arhivizacija, didaktika povijesti umjetnosti, arhiv papinskih medalja te konačno analize pisanih djela povjesničara umjetnosti između 1945. i 1960. godine, obrade rukopisa i korespondencije umjetnika. Pod ovim se različito općenitim nazivima kriju različiti specifični projekti, čiji je konačni zajednič-



↑ Snimanje infracrvenim zrakama tijekom nedestruktivnih istraživanja slika Osvalda Licinija u Galeriji suvremene umjetnosti u Ascoli Picenu




Visualizzazione scheda storico artistica

Home | Cerca | ISO

02/06/2006

Visualizzazione scheda storico artistica

Inserito




ID Dipinto	1
Oggetto	Dipinto
Soggetto	Dormitio Virginis
Datazione	1333
Autore	Veneziano, Paolo
Materia	Tavola
Tecnica	Tempera

Stato	Italia
Provincia	VI
Comune	Vicenza
Tipologia collocazione	Palazzo Civico
Denominazione collocazione	Pinacoteca Civica di Palazzo Chiericati
Denominazione raccolta	A 157
Inventario	Ambito veneto
Ambito culturale	112
Altezza	77
Larghezza	Catalogo scientifico delle collezioni. L. Pinacoteca Civica di Vicenza. Dipinti dal XIV al XVI secolo, a cura di P.E. Avagnin 194-509
Riferimenti bibliografici	

Elenco analisi disponibili

Elenco immagini disponibili



ID Dipinto 1

http://www.artivisive.unipi.it/cgi-bin/dipinti/visualizza...  
www.artivisive.unipi.it

↑ Baza podataka nedestruktivnih istraživanja  
Laboratorija di Arti Visive, Scuola Normale  
Superiore, Pisa

ki cilj prezentacija sakupljenog i katalogiziranog vizualnog materijala *online*, čime bi on postao dostupan povjesničarima umjetnosti iz cijeloga svijeta. Tako su primjerice u sklopu programa arhiva ilustracija u talijanskim časopisima stvorene baze podataka časopisa iz prve polovice 20. stoljeća *Emporium* i *Dedalo*, s mogućnošću pretraživanja reprodukcija umjetničkih djela objavljenih u pojedinom broju časopisa. Pretraživati se može prema autoru ili naslovu članka, reproduciranu djelu odnosno njegovu autoru i mjestu na kojemu se nalazi. Takav način pohranjivanja i pretraživanja podataka omogućava pronalazak reprodukcija i onih umjetničkih djela koja danas više nisu sačuvana ili im se ne zna smještaj. Izvanredno je organizirana i nadasve korisna i baza podataka grafičkih listova i zbirki nastalih prema umjetničkim djelima, s raznovrsnim mogućnostima pretraživanja te sa samim reprodukcijama grafika i podacima ne samo o njihovim autorima već i o svakome pojedinom obrađenom grafičkom listu. Jednako je impresivna i baza podataka takozvanih neinvazivnih, odnosno

nedestruktivnih analiza umjetničkih djela, dakle infracrvenih i rendgenskih snimki, fluorescencije i drugih specifičnih postupaka, u sklopu koje je obrađeno oko 1500 umjetničkih djela iz različitih razdoblja. Reprodukcije u visokoj rezoluciji jedna su od osnovnih prednosti ove baze podataka, izrađene u suradnji s brojnim talijanskim muzejima, institucijama i privatnim osobama u čijem su vlasništvu analizirana umjetnička djela. Analize umjetničkih djela, odnosno njihovo snimanje, često se uz dozvolu organizatora provode za vrijeme trajanja izložbi, kada su nerijetko dostupna i djela iz privatnih zbirki. U okviru ovog projekta Laboratorija redovito su organizirane i radionice i praktikumski za studente, a rezultati brojnih istraživanja objavljuju se u stručnim publikacijama ili kao monografska djela. Kao dio znanstvenih aktivnosti Laboratorija održan je 2006. godine i stručni skup *Nel profondo della superficie pittorica*, s ciljem prezentacije novih metoda istraživanja i razmjene iskustava, na kojem su sudjelovali brojni afirmirani stručnjaci - restoratori i povjesničari umjetnosti - iz cijeloga svijeta.

Da se ne radi samo o slici, odnosno vizualnom materijalu koji je ipak temelj povijesno-umjetničkog istraživanja, svjedoče i drugi programi koje razvija *Laboratorio di Arti Visive*. U sklopu projekta obrade pisanih izvora izrađene su baze podataka leksika ili stručnih izraza talijanskih povjesničara umjetnosti u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata (1945.-1960.), kada je u talijanskoj umjetničkoj kritici već izražen pristup koji će Giovanni Previtali pišući o Robertu Longhiju nazvati *l'arte di scrivere sull'arte* - umjetnost pisanja o umjetnosti. Osim tog projekta u Laboratoriju je obrađen i arhiv dokumenata talijanskog slikara i pisca Uga Bernasconija (Buenos Aires, 1874. - Cantù, 1960.), a nedavno je održan i stručni skup o istraživanju i arhiviranju korespondencije umjetnika i kritičara od 18. do 20. stoljeća (7. svibnja 2008.). Praktični aspekti rada Laboratorija ogledaju se, između ostalog, i u projektu didaktike povijesti umjetnosti, odnosno prezentaciji materijala i mogućnosti usavršavanja za nastavnike povijesti umjetnosti u srednjim školama. Upa-

vo taj projekt svjedoči o činjenici da povijest umjetnosti ne ostaje samo u istraživačkim centrima i visokoškolskim ustanovama i nastoji pomoću posebno osmišljena portala stvoriti virtualno mjesto za razmjenu iskustava među nastavnicima iz cijele Italije.

Napori i prije svega postignuti rezultati istraživača i stručnih suradnika u *Laboratorio di Arti Visive* zaista su impresivni te svjedoče o činjenici kako se i u maloj sredini (što Pisa u odnosu na druge talijanske gradove zaista jest) može stvoriti značajan istraživački centar i središte povijesti umjetnosti "u praksi". Pravilno usmjerena sredstva koja za ovu instituciju izdvaja talijansko ministarstvo znanosti, ali i drugi donatori i sponzori, dovela su do uistinu zavidnih rezultata. Možda je najveća vrijednost tih rezultata njihova trajnost, jer je gotovo sva istraživačka aktivnost Laboratorija usmjerena upravo na nove medije, odnosno digitalizaciju, i time na dostupnost primarnog materijala krajnjim korisnicima, u ovom slučaju povjesničarima umjetnosti. x

---

**SUMMARY:** SMALL AMONG THE BIG ONES - AN EXAMPLE OF ART HISTORY IN PRACTICE

---

Following an overview of art history institutes and research centres in Italy, the article presents the organization and activities of Laboratorio di Arti Visive of the Scuola Normale Superiore in Pisa. The Pisan Visual Arts Laboratory is dedicated, among other activities, to the

digitalization and archiving of visual material, ranging from early 20<sup>th</sup> century art history magazine illustrations to developing archives of non-invasive analyses of works of art conducted by the Laboratorio.